SCOTT JOPLIN (1867.-1917.)

igor peteh

eseji

Ovo je godina u kojoj se obilježava 150 godina od rođenja i stota obljetnica smrti skladatelja i pijanista Afroamerikanca Scotta Joplina. Ovaj zanimljiv i originalan glazbenik osvojio je titulu kralja ragtimea, ali i više od toga, postao je sinonim za ragtime, iako u toj glazbenoj vrsti nije jedini skladatelj. Visoko mjesto na vrhu dijeli s Josephom Lambom i Sylvesterom Jamesom.

Rođen je u obitelji željezničara, pa je i sam trebao postati željezničar. Joplinova potreba za glazbom bila je toliko snažna da mu je glazba postala poziv, iako su perspektive za glazbeničko zanimanje u to doba bile slabe. Glazbu je učio u općeobrazovnoj školi u kojoj je osnovao vokalnu skupinu, a pratnja su bile mandoline i gitare. Joplin je već krajem XIX. stoljeća zabilježio prve uspjehe objavljivanjem skladbe „Maple Leaf Rag“. Ta je skladba nazvana po noćnom klubu „Maple Leaf“ u gradu Sedalia, Saveznoj Državi Missouri. Tiskanje skladbe „Maple Leaf Rag“ Joplinu je olakšalo egzistenciju, mada problem životne oskudice nije posve riješio. Bio je izvrstan pijanist, pa je uz skladanje i nastupe poučavao i klavir.

U potrazi za glazbenom afirmacijom i egzistencijom otišao je u New York, već tada najveću svjetsku metropolu. Htio je proširiti svoj umjetnički opseg djelovanja i okušati se u opernom teatru. Naime, još se i danas opera smatra vrhuncem glazbeno-scenske umjetnosti i mjerilom uspješnosti svakog skladatelja koji se u njoj okuša. Zbog toga je fijasko pojedinog opernog djela najteži profesionalni neuspjeh njihova autora. Nažalost, Scott Joplin se pridružio onima koji nisu imali sreću s opernim djelima. Taj ga je neuspjeh i financijski iscrpio. Dva su razloga tome: bio je opsjednut željom da operom uđe u elitni skladateljski „klub uspješnih“. To mu je bio važniji razlog od opere kao stvarnog skladateljskog izazova. Drugi je razlog bio taj što je Joplin bio crne boje kože. Nije shvatio da „crna“ glazba već samo zbog podrijetla autora nije vrijedna koliko i „bijela“, a to je bila jedna od njegovih nesreća. Osim toga, *ragtime* je za „visoku umjetnost“ bila primitivna, laka glazba namijenjena vulgarnoj pučkoj crnačkoj zabavi. *Ragtime* ne samo da nije imao status umjetnosti već je bio i prezren. Bila je to uobičajena, drastično visoka cijena rasne segregacije.

Naravno, Joplinu pravi razlozi nisu rečeni, već su se kritike odnosile na navodnu nedovoljnu kvalitetu njegove glazbe. Zbog toga njegove najbolje skladbe kao što su „The Entertainer“, „Peacherine Rag“, „The Ragtime Dance“, „Elite Syncopations”, „The Chrysanthemum”, „A Breeze From Alabama”, „Weeping Willow Rag, „Reflection Rag”, „The Heliotrope Bouquet” i druge nisu došle do izražaja u pravo vrijeme kad je Joplin vapio i za priznanjem i sredstvima za život. No, Joplinov odgovor

eseji

kritici bio je ponosan, originalan i superioran, a za glazbenu struku nadasve učinkovit. Napisao je školu *ragtimea* i vježbe za klavir, a za tiskanje knjiga bilo je važno staro poznanstvo s izdavačem Johnom Stillwellom Starkom, koji je još 1899. godine objavio Joplinovu skladbu „Maple Leaf Rag".

U ratna zbivanja u I. svjetskom ratu su se, te, 1917. godine uključile i SAD. U tim okolnostima za Joplinovu glazbenu ostavštinu tek tada nitko nije mario. Poznato je da za vrijeme (svakog) rata muze šute. Svijet je jedva dočekao kraj I. svjetskog rata 1918. godine. Uslijedile su tzv. „lude" 1920-te godine. Kolektivna svijest u ljudima je snažno osjetila da je vrijeme predaha ograničeno, samo do velike ekonomske krize koja je započela 1929. godine. Osim toga, mnoge su indicije upućivale na novi, II. svjetski rat. Sve su to razlozi svojevrsne kolektive globalne histerije koja se odražavala u razuzdanim zabavama kao odgovor na negaciju života tijekom I. svjetskog rata.

Iako se iz tadašnje perspektive činilo nemogućim i suludim, II. svjetski rat se pokazao neusporedivo krvavijim i težim od Prvog! Joplinove skladbe se u to vrijeme nisu izvodile jer je ukus publike bio okrenut drugim interesima: dominirali su tek otkriveni zvučni film i ples. Film, kao spoj svih umjetnosti, nosio je zametak Joplinove kasnije revitalizacije. Trebalo je pričekati da se film tehnički usavrši i stvori povoljna društvena, ekonomska i kulturna klima. Muze su za vrijeme II. svjetskog rata ponovno ušutjele i znatno usporile sve umjetničke aktivnosti, uključujući izvođenje djela Scotta Joplina. U oživljavanju njegova ragtimea ključnu ulogu je odigrao film „Žalac" („The Sting") iz 1973. godine. Taj je film na genijalan i vizionarski način upozorio na potpuno zanemarenog skladatelja. Nekoliko Joplinovih skladbi je redatelj George Roy Hill u pravo vrijeme majstorski uvrstio u dramaturšku strukturu svog sjajnog filma. Skladbe su tako vješto iskorištene u promenadama filma da se čini da ih je Joplin upravo za taj film i napisao. Ironijom sudbine, zanimanje za Joplina se nije dogodilo zbog zanimanja glazbene struke, već upravo zahvaljujući tom filmu, uratku koji pripada svijetu masovnog medija i zabave.

Joplinov opus je sinteza klasične glazbe s primjesom afroameričkih elemenata i elemenata urbane američke glazbe. Karakterizira ga melodioznost i pretežno dvodijelna, metrička struktura, slična polki. Pisao je najviše za klavir, ispisao je svaku notu, bez improvizacije i na taj je način detaljno definirao standard *ragtimea*. *Ragtime* karakterizira „slomljeni" takt kod kojeg desna ruka „kida" melodiju učestalim sinkopiranjem, a lijeva ruka formira karakterističnu skokovitu pratnju u pravilnom ritmu (usklađenim s metrom). Odlikuje ga smionost koja prkosi zakonima klasične estetike njegova doba. Time se odražava duh moderne urbane Amerike koja je u Joplinovo vrijeme započela s razvojem nove glazbene vrste – *jazzom*. Joplinova glazba pomogla je *jazzu* koji je između ostaloga izrastao na negiranju i odbacivanju okoštalih viktorijanskih načela vrijednosti. Te su dominirale prije svega moralom, primjenjivale su se i u

eseji

glazbi, a podrazumijevale su suzdržanost, umjerenost i „pristojnost“. Nasuprot tome, u isto vrijeme, 1913. godine pojavio se primjer radikalne beskompromisnosti i hrabrosti u djelu „Posvećenje proljeća“ Igora Stravinskog, okarakterizirano kao brutalno barbarsko nasilje i napad na temeljne estetske vrijednosti. Joplinove skladbe, za razliku od Stravinskog, nisu revolucionarne, već su relativno jednostavne, pjevne i pregledne, ali ipak posve drugačije.

Od 44 klavirska *ragtimea*, koji su međusobno vrlo slični, osim „Entertainera“, i onih koje sam prije naveo, izdvajaju se „Solace“, meksička serenada, pisana na način *habanere*. To je za *ragtime* vrlo neobično, rijetko, originalno i zanimljivo. „Pleasant moments“ je pak pisan kao valcer. Time je Joplin pokazao fleksibilnost iako i u tim skladbama dominira prepoznatljiva glazbena fizionomija *ragtimea*. U tom smislu su i ove skladbe u stvari varijacije uobičajenog glazbenog modela. Joplin je za *ragtime*, i to ne samo za svoje skladbe, redovito propisivao spora i umjerena tempa. Iznimka je „Scott Joplin's New Rag“ koja je izrazito živog, mada ne i prebrzog tempa. Ova se skladba po tome izdvaja od većine drugih.

Akademska glazbena zajednica ga ne drži za skladatelja s čijim se djelima može položiti (ozbiljan) ispit. Tako je Joplin (za sada) zapeo u sustavu vrijednosti zato jer ga taj „sustav“ nije „oživio“ na vrijeme, pa je do daljnjega osuđen tavoriti na marginama izvođačke glazbene prakse ne pripadajući niti jednom „priznatom“ stilu. Kod nas se, nažalost, Scott Joplin vrlo rijetko izvodi.

Usporedbe radi: nije li se slično dogodilo i s Vatroslavom Lisinskim kojeg smo upravo mi sami izgurali na marginu povijesti? I njegov je stvaralački dar bio neosporan, a utjecaj na razvoj hrvatske glazbe bio bi neusporedivo veći da Vatroslav Lisinski nije bio marginaliziran onda kada je djelovao i stvarao.

Scott Joplin će možda iduću značajniju priliku za podsjećanje na svoje djelo dobiti ponovno kao podloga ili ures nekoj kvalitetnoj dramaturgiji. Nema u tome ništa loše, osobito ako to bude bilo učinjeno na pravi način kao u filmu „Žalac“. Princip vrednovanja uloga na filmu je takav da niti jedna nije nevažna, a Oscari se odavno dijele za sporedne uloge, kao i za glazbu. Osim toga, živimo u vrijeme interdisciplinarnosti u umjetnosti.

Usprkos predanosti i marljivosti tijekom cijelog svog života Scott Joplin je nažalost uglavnom živio u neimaštini. Stoga ne čudi da je umro prerano, već u svojoj pedesetoj godini – 1917. godine. Nakon smrti Scotta Joplina nepravda se pokušala ublažiti pa se tako svake godine, njemu u čast, održava festival *ragtimea* u već spomenutoj Sedaliji, a posthumno je dobio i Pulitzerovu nagradu, i to kao priznanje za njegov doprinos sjevernoameričkoj glazbi.